

AKADEMİK-US
Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi
e-ISSN: 2603-3253
Kitap Değerlendirmesi / Book Review, Haziran 2021, 5/1, 97-100
Geliş Tarihi: 8.05.2021 Kabul Tarihi: 31.05.2021

Kur'ân ve Mushaflar Tarihi Musa Cârullah Bigiyef
(Ankara: Ankara Okulu yayınları, 2019, 144 sf.)
History of the Qur'an and Mushafs
by Musa Cârullah Bigiyef (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019, 144 p.)

Değerlendiren / Reviewed by
Muhammet AYDIN
Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
Assistant. Prof. Gumushane University, Faculty of Theology
Department History of Islamic Sects
Gumushane, Turkey
maydin@gumushane.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-0099-9024

Tanıtımını yaptığımız bu çalışma, editörlüğünü Ferhat Koca'nın yaptığı, çeviri ve dipnot bilgilerini Osman Aydın'ın üstlendiği Kazanlı bir Tatar Türkü olan Mûsa Cârullah Bigiyef'in Kur'an tarihine dair bir kitabıdır. Yazar Ulûmü'l-Kur'an ve Tefsir ilmi, Hadis, Kelam, Fıkıh, Fıkıh usûlü, Mezhepler tarihi, Siyer, Arap dili ve edebiyatı ve Felsefe gibi alanlarda ve içinde yaşamış olduğu toplumun siyasal hakları, organizasyonları, İslam dünyasının çeşitli düşünsel ve siyasal sorunları gibi pek çok konuda eserler vermiş bir İslam uzmanıdır. Eser yazarın orijinal metni ve çevirisiyle sunulmuş olup baş tarafında mütercim tarafından hazırlanan uzun bir girişle takviye edilmiştir. Mütercimin verdiği bilgidan anlaşıldığı kadarıyla Bigiyef İslam şehirlerini ve diğer ülkeleri tanıma imkanına sahip birisidir. Eğitim, öğretim ve sürgün gibi vesilelerle İstanbul, Kahire, Mekke, Medine, Hindistan, Şam, Beyrut, Finlandiya ve Japonya gibi yerlerde Müslümanların sosyal, ekonomik ya da eğitime yönelik durumları hakkında çoğu olumsuz fikirler edinmiş ve bu bağlamda Müslümanların yaşadığı ülkelerdeki eğitim sistemi ile dini inancın gelişimi arasında ciddi bir ilişkinin olduğunu tespit ederken, "Biz cehaletin esaretinden ancak eğitim ve öğretim sayesinde kurtulabiliriz. Eğitim ve öğretim ise sadece okullar ve kütüphaneler eliyle gerçekleşir." demektedir. (Bigiyef, 2019, 16). Bigiyef İslam'da bir inkılap ve ıslahın olması gerektiğini düşünürken adeta topyekûn bir eğitim seferberliğinden söz eder gibidir. "Bunun yolu, Hz. Peygamber'in zamanında yahut İslam'ın siyasi, askeri ya da ilmi anlamda etkin olduğu dönemlerde takip edilen usûlün günümüzde de çağın gereksinimlerine uygun bir biçimde tatbik edilmesidir. Bu sebeple daha eğitimin ilk evrelerinden itibaren modern ilim dallarına ilişkin tedrisat, din eğitimi ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilmelidir. Ona göre ilköğretim döneminden itibaren dil ve inşa, hesap, cebir, geometri gibi temel matematik, tabiat ilmi, tabii ilimlerin temelleri, astronomi ve kimya, herkese lazım olacak kadar dini ve edebi ilimler, yetecek ölçüde tarih ve önceki dönemlerin durumları ile coğrafya ve hayat bilgisi gibi umumi bilgilerin öğretiminin takip edilmesi gerekir." (Bigiyef, 2019, 17).

Bigiyef'in yenilenme projesini maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür: -İlk olarak eğitim sisteminin tanzimi; -Bunu yaparken kurumların müfredat ve takip edilecek kaynaklar itibariyle düzenlenmesi; -Din eğitiminin hayata aktarımı açısından modern ilimlerin de mutlaka verilmesi; -Din eğitimi içerisinde de önceliğin Kur'an ilimlerine hasredilmesi gerektiği. (Bigiyef, 2019, 18).

Eserde Bigiyef'in Kur'an tarihi konusuna öncelik vermesinin arka planı irdelenirken ilginç yaklaşımlarına yer verilmektedir: "Surelerin tertibinin tevkifi olduğunu benimseyen Cârullah'a göre tıpkı surelerin kendileri gibi sıralanış şekilleri de İslam toplumuna çeşitli mesajlar vermektedir. Örneğin Alak Suresi'nin akabinde Kadir Suresi'nin gelmesi tesadüfi olmadığı gibi barındırdığı nükteler itibariyle de değerlidir. Zira Cârullah'a göre nübüvvet görevi Hz. Peygamber ile son bulmakla birlikte risalet vazifesi ümmete tevdi olunarak devam etmektedir. Bu sebeple Alak Suresi nübüvvet görevine işaret ederken Kadir Suresi ise risaletin nişanesidir." (Bigiyef, 2019, 20).

Mûsa Cârullah eserinin mukaddimesinde eğitim sistemindeki problemlere de değinmektedir. Söz konusu problemi kendisinden takip edelim: "Biz kevnî ve hayevî ilimlerden/kozmoji/biyoloji geri durup uzaklaşarak yüz çevirdik. İçimizde din olgusu zayıfladı, İslami ilimler geriledi ve bize onun yazılı halleri dışında hiçbir şey kalmadı. Son tahlilde *biz en hayırlı selefin en şerir halefiyiz*. Zannımca bu sebeplerin en büyüğü özellikle okullarımızdaki eğitim sistemimizin ve çocuklarımızın terbiyesinin temelinden bozulması ve eğitim işlerinin ona ehil olmayanlar tarafından yerine getirilmiş olmasıdır." (Bigiyef, 2019, 42). Bigiyef'in eğitim sistemindeki aksaklıklara dair eleştirileri yerindedir ve tüm aydınlar tarafından önemle tartışılmalıdır. "Biz cehaletin esaretinden ancak eğitim ve öğretim sayesinde kurtulabiliriz. Eğitim ve öğretim ise sadece okullar ve kütüphaneler eliyle gerçekleşir. Mademki ihtiyaç duyduğumuz okulları kurmak kapasitemiz ve kabiliyetimiz dahilinde değil o halde şimdilik çocuklarımız için kapıları halen açık olan bizim dışımızdaki kesimin okul ve kütüphaneleri ile yetinelim. İlkokullarımızın sayısını artırma konusunda ciddi gayret gösterelim. Dini kabul ettiğimiz okullarımızın ıslahı konusunda çok ciddi çalışalım. Okullarımızın ıslah edilmesi, pek çok bilgi birikimi ve çok çaba isteyen faaliyetlere bağlı olsa da katlanacağımız engel olmadığı için edinmesi en kolay ve başarması en muhtemel iştir. İlerleme yolunda çaba sarf etmemiz gereken işler içerisinde bize en faydalı olan da budur." (Bigiyef, 2019, 51).

Ebû Muhammed Şâtıbî'nin¹ el-Akîle² adlı eserinin bazı beyitlerinin Kur'an tarihi açısından değerlendirmesini yaptığı bölümde Bigiyef, mushaf yazımının önemine temas etmektedir. "İlmin kalıcı ve devamlı olmasını isteyen herkes, söz konusu ilmin yazımından daha güçlü bir vesile ve imlasından daha sağlam bir dayanak bulamaz. Şurası şüphesiz ki, *kitab* kendisine tevdi edilen şeyin zayı olmayacağı bir sığınak, öğrenilen bir şeyin değişikliğe uğramayacağı bir hazine, ölüm ve unutulmadan korkulmayacak bir koruyucu, dilin bir şeyi tahrif ettiği durumlarda sözü dosdoğru söyleyen bir nâttıktır." (Bigiyef, 2019, 66).

¹ Ebû Muhammed (Ebu'l-Kasım) Şâtıbî, ö. 590/1194. Kıraat, Hadis ve Arapça hocaı.

² Akîletü etrâbi'l-kasâid fi esne'l-makâsîd.

Cârullah'ın vahyin yazımı konusundaki kanaati şöyledir: “Kur'an'ın sinelerde muhafazasına ilişkin anlattığım her şey ve daha sonra onun sahifelerde toplanma keyfiyeti ile kitaplarda kaydedilmesi konularında özetlediklerim, Kur'an'ın Hz. Peygamber devrinde şu anki bilindiği şekliyle sinelerde hıfzedilmiş ve aynı haliyle satırlara geçirilmiş mürettep ve toplu halde olduğunu kesin ve açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu hususta varid olan hadisler de meseleyi açıklamaya yardımcı ve onu teyit edicidir.” (Bigiyef, 2019, 76).

Son olarak Bigiyef'in Kur'an'da tağyir ve tahrifin imkansız oluşu hakkında sıraladığı delillere yer vermek isabetli olacaktır. Bilgemiz altı delile yer vermektedir. İlk delil: Burada sahabe ve ardından gelen nesillerin gayretlerine değinir. Hz. Peygamber vefat ettiğinde arkasında binlerce sahabe vardı. Hepsisi de Kur'an'ın büyük kısmını ezbere bilmekteydi. İçlerinden yüzlercesi Kur'an'ın tamamını gerek lafız gerekse mana itibarıyla mükemmel bir surette ezberlemişlerdi. Sonraki süreçte mushaflar çoğaldı ve çok sayıdaki belde ve şehirlere ulaştırıldı. Şayet Kur'an'ın tek bir kelimesinde bir tağyir ve bir harfinde tahrif olsaydı bu durum ortaya çıkar ve ümmet ayağa kalkardı. Mushafları cem edenler aleyhinde tartışmalar meydana gelir ve onlarla şiddetli bir mücadeleye girişirlerdi. Ancak ister Müslüman olsun ister olmasın, hiçbir kimseden Kur'an'la ilgili olumsuz herhangi bir şey ya da bu konuda bir itham duymadık.

İkinci delil: Kur'an nübüvvet delillerinin en büyüğüdür. Onunla din ortaya çıkmış ve Müslümanların gücü artmıştır. O zorbaların boyunlarını eğdiren bir mucizedir. İşte bu mucize özelliğinden dolayı insanlar kanatlarını indirerek ona itaat etmiş ve onun ahkamıyla da amel etmişlerdir. Ümmetin Kur'an'dan herhangi bir şeyin tahrif edilmesine razı olması mümkün değildir.

Üçüncü delil: Sahabe tarihi hakkında bir miktar bilgisi olan ve sahih hadislerle göz atan kişi, onların Kur'an'ın hıfzı ve kayıt altına alınması noktasında, medlerin miktarları ve imladaki farklılıklara varıncaya kadar son derece ilgi ve özen gösterdiklerini kesin surette bilir. İlave olarak sahabenin hadislerin ve âsârın zabtı, hıfz ve kitabeti, söz konusu bu hadislerin edası ve ümmete aktarılması esnasında gösterdikleri olağanüstü tedbirler ve aşırı itinayı fark eder. Bigiyef tam da bu noktada cahiliye şiiri üzerinden bir argüman sunar: Cahiliye şiirine gelince onun ortaya çıkışının mahiyeti, ezberlenmesi, kaydedilmesi ve ihtiyaç anında başvuru kaynaklığı Kur'an gibi olmamakla birlikte söz konusu şiirlere bir beyit ya da söz ilave edilse veya onlarda bir harf ya da hareke değişikliği olsa, bu işte yetkin kimseler adı geçen şiirlerden uzak durur, işin erbabı olan kimseler de bu şiirleri reddederdi. Dolayısıyla kadim Arap şiirinde dahi bahsi geçen hususa dair böylesi bir tahrif söz konusu olmuyorsa ilahi koruma altında olan, sağlam bir şekilde kayıt altına alınan, nübüvvetin delili, şeriatın ışığı ve ümmetin sığınağı olduğu bilinen Kur'an'da böylesi bir tağyir ve tebdil nasıl mümkün olur?

Dördüncü delil: Burada birbirinden farklı disiplinlerin konusu olması üzerinde durmaktadır. “Farklı amaç ve hedefleri olan, ulu himmet sahibi bu kadar kimsenin hem de sayıları bu kadar fazla ve yaşadığı beldeler birbirinden uzak iken, Kur'an'ın tafrif ve tağyiri için bir araya gelmeleri ve değiştirilmesi noktasında fikren birleşmeleri asla mümkün değildir.”

Beşinci delil: Bu maddede ise sahabe ve tabiun gibi nesillerin varlığının tağyire imkân vermemesine değinmektedir. “Henüz bu nesiller rolünü tamamlamadan Kur’an ilimleri konusunda kendisinden öncekileri takip eden muhakkik araştırmacılar geldi. Bahse konu bu ilimleri tecrübi olarak ihata eden herkes bilir ki, onun yöntemleri, imlası, bu konudaki rivayetler üzerinde yaşanan farklılıkların tamamı herhangi bir kimsenin üzerinde tasarrufta bulunamayacağı ölçüde tevkifidir.”

Altıncı delil: Burada ise muhaliflerin Kur’an’da bir zaaf, eksiklik ve çelişki aramalarından söz etmektedir. Münafıklar, insanları iman ettikleri şeylerden alıkoymak adına her an Hz. Peygamber’den sadır olacak bir hatayı bekliyorlardı. Buna rağmen hiçbirinin Kur’an’da bir harfin dahi değiştirildiğine dair bir beyanları asla duyulmamıştır. (Bigiyef, 2019, 89-97).

Sonuç olarak eser hakkında genel manada şunları söyleyebiliriz. Yakın dönemde yaşayan bir düşünür olan Bigiyef’in Kur’an’a dair bu çalışmasının Arapça orijinal metniyle birlikte okurun istifadesine sunulması faydalı olmuştur. Ancak Arapça kısmının daha net ve okunaklı bir karakterde basılması daha isabetli olurdu. Bunun diğer baskılarda düzeltileceğini umuyoruz. Yazarın özellikle eğitim sistemine eleştirel yaklaşımlarda bulunması yerindedir ancak çok sistematik bir model önerebildiğini söylemek zor görünmektedir. Ne var ki, eğitim gibi çok kapsamlı bir konunun tek kişi tarafından çözümlenmesi de imkan dâhilinde değildir. Eğitim gibi kompleks yapıların bir kurum marifetiyle çözümlenmesi daha mümkün görünmektedir. Bu manada insanlığın tüm tecrübesine ve müktesebatına bakmanın faydalı olacağı açıktır. Nitekim bilim tarihçimiz Fuad Sezgin’in ısrarla belirttiği üzere insanlığın birikimlerinden müstağni olmamak gerekmektedir. Bu eserin ilim, akademi, düşünce ve kültür hayatımıza katkı sağlayacak bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.